

sosyoloji divanı

Yıl: 9 Sayı: 17 | Haziran 2021

ISSN: 2147-8902

Hakemli bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Sahibi / Çizgi Kitabevi Adına: Ömer Arlı

Yazı İşleri Müdürü: Mahmut Arlı

Genel Yayın Yönetmeni: Seyfettin Kurt

Baş Editör: Köksal Alver

Dosya Editörü: Mustafa Günerigök

Yayın Türü: Süreli Yayın

İletişim: sosyolojdivani@gmail.com
www.sosyolojdivani.com

Baskı: Sebat Ofset

S.N: 46039 - B.T: Haziran 2021

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/Konya Cağaloğlu/İstanbul
(0332) 353 62 65 - 66 (0212) 514 82 93

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Köksal Alver (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Doç. Dr. Ahmet Koyuncu (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. M. Ali Aydemir (Muş Alparslan Üniv.-Türkiye)
Doç. Dr. Sıtkı Karadeniz (Mardin Artuklu Üniv.-Mardin/Türkiye) Doç. Dr. Uğur Çağlak (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)

TEKNİK EDITÖR

Doç. Dr. Ahmet Gökçen (Muş Alparslan Üniv.-Muş/Türkiye)

TÜRKÇE DİL EDITÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Çil (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye)

İNGİLİZCE DİL EDITÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Zafer Sağıroğlu (Y. Beyazıt Üniv.-Ankara/Türkiye)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Cemal Matouq (Camiatül Belide-Blida/Cezayir) Prof. Dr. Ertan Özensel (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye)
Prof. Dr. Jose Vicente Tavares dos Santos (Univ. Federal de Rio Grande do Sul-Porto Alegre/Brezilya) Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye)
Prof. Dr. Ramazan Yelken (Yıldırım Beyazıt Üniv.-Ankara Türkiye) Prof. Dr. Yücel Bulut (İstanbul Üniv.-Türkiye)
Doç. Dr. Andrea Lampis (University of Sao Paulo- Sao Paulo/Brezilya) Doç. Dr. Ejder Ulutaş (Muş Alparslan Üniv.-Türkiye)
Doç. Dr. Erhan Tecim (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. Ferhat Tekin (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)
Doç. Dr. İslam Can (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. Mehmet Birekul (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Bedir Sala (Afyon Kocatepe Üniv.-Afyon/Türkiye) Dr. Ahmad ALI (Abdul Wali Khan Üniv.-Hayber-Pahtunhva/Pakistan)
Dr. Asad ULLAH (Univ. Of Agriculture Peshawar- Peshawar/Pakistan) Dr. Nahom Eyasu (University Of Gondar-Etiyopya)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdullah Harmancı (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye) Prof. Dr. Abdullah Topçuoğlu (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye)
Prof. Dr. Abdullah Koçak (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye) Prof. Dr. Ahmet Sarı (Atatürk Üniv.-Erzurum/Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet Zeki Ünal (Bursa Teknik Üniv.-Bursa/Türkiye) Prof. Dr. Ali Utku (Atatürk Üniv.-Türkiye)
Prof. Dr. Ali Rıza Abay (Yalova Üniv.-Bursa/Türkiye) Prof. Dr. Celaleddin Çelik (Erciyes Üniv.-Kayseri/Türkiye)
Prof. Dr. Cemal Matouq (Camiatül Belide-Blida/Cezayir) Prof. Dr. Enes Kabakçı (İstanbul Üniv.-İstanbul/İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. F. Beylül Dikeçli (İ. Medipol Üniv.-İstanbul/Türkiye) Prof. Dr. Fahri Çakı (Balıkesir Üniv.-Balıkesir/Türkiye)
Prof. Dr. H. Musa Taşdelen (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye) Prof. Dr. Hasan Hüseyin Bircan (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)
Prof. Dr. Hilmi Uçan (Afyon Kocatepe Üniv.-Türkiye) Prof. Dr. İsmail Coşkun (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. İsmail Hira (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye) Prof. Dr. İsmail Hira (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye)
Prof. Dr. Kadir Canatan (Sabahattin Zaim Üniv.-İstanbul/Türkiye) Prof. Dr. Jose Vicente Tavares dos Santos (Univ. Federal de Rio Grande do Sul-Brezilya)
Prof. Dr. Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniv.-İstanbul/Türkiye) Prof. Dr. Kenan Çağan (Samsun Üniv.-Samsun/Türkiye)
Prof. Dr. M. Kemal Şan (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye) Prof. Dr. Köksal Alver (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Karakaş (A. Kocatepe Ü.-Afyon/Türkiye) Prof. Dr. Mahmut Atay (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniv.-Ankara/Türkiye) Prof. Dr. Mustafa Aydın (Karamanoğlu M. Üniv.-Karaman/Türkiye)
Prof. Dr. M. Ruhat Yaşar (Kilis Üniv.-Kilis/Türkiye) Prof. Dr. M. Hakkı Akın (İstanbul Medeniyet Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Ömer Aytaç (Fırat Üniv.-Elazığ/Türkiye) Prof. Dr. Necmettin Doğan (İstanbul Ticaret Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Tevfik Erdem (H. Bayram Veli Üniv.-Ankara/Türkiye) Prof. Dr. Ömer Aytaç (Fırat Üniv.-Elazığ/Türkiye)
Doç. Dr. Ahmet A. Koyuncu (A. Kocatepe Ü.-Afyon/Türkiye) Prof. Dr. Suvat Parin (Yüzüncü Yıl Üniv.-Van/Türkiye)
Doç. Dr. Andrea Lampis (University of Sao Paulo- Sao Paulo Brezilya) Prof. Dr. Zülküf Kara (Mardin Artuklu Üniv.-Mardin/Türkiye)
Doç. Dr. Gökhan Bozbaş (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. Ahmet Gökçen (Muş Alparslan Üniv.-Konya/Türkiye)
Doç. Dr. Mahmut Kaya (Harran Üniv.-Şanlıurfa/Türkiye) Doç. Dr. Faruk Karaarslan (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)
Doç. Dr. Murat Şentürk (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye) Doç. Dr. Lütfi Sunar (İstanbul Medeniyet Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Müşerref Yardım (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. Muammer Ulutürk (N. Erbakan Üniv.-Konya/Türkiye)
Doç. Dr. Reşat Açıkgöz (Selçuk Üniv.-Konya/Türkiye) Doç. Dr. Mustafa Günerigök (Sakarya Üniv.-Sakarya/Türkiye)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Doç. Dr. Ö. Miraç Yaman (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Dr. Ahmad ALI (Abdul Wali Khan Üniv.-Hayber-Pahtunhva/Pakistan)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Dr. Öğr. Üyesi Aynur Erdoğan (İstanbul Üniv.-İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Uğraş (Karamanoğlu M.Üniv.-Karaman/Türkiye)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Uğraş (Karamanoğlu M.Üniv.-Karaman/Türkiye)
Doç. Dr. Selim Somuncu (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.-Adıyaman/Türkiye) Dr. Nahom Eyasu (University Of Gondar-Etiyopya)

İçindekiler

7 Divan Kalemî | Hayat Bir Oyundur

9 DOSYA

- 11 Oyun Sosyolojisi: Bir Kurumsallaşma Ağı Olarak Oyun / *Mustafa Günerigök*
29 Dijital Oyun Çağında Oyunun Yapısındaki Değişim ve Oyunsuzlaşma / *Sait Gülsoy*
63 Bir Oyun ve Oyalanma Olarak Dünya Hayatı / *Mehmet Ali Aydemir / Musa Arı*
87 Geleneksel Sporun Sınırlarının Ötesinde: Bir eSpor Epistemolojisi Denemesi / *Aykut Sığın*
103 Bireysel ve Sosyal Yönleriyle Dijital Oyun Bağımlılığı / *Mustafa Cıngı*
129 Oyun ve Engellilik Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi / *Abdurrahman Mengi*
151 Deleuze'ün Anlam Kuramında İfade Oyunu: Tersine Çevirme ve Paradokslar Kurma / *Yunus Cengiz*
171 Oyunun Eğitsel Değeri / *Yusuf Batar*
191 Antik Yunan'dan Modern Zamanlara Olimpiyat Oyunları Spor ve Siyaset İlişkisinde Tarihsel Gelişim / *Mert Kerem Zelyurt*
219 Asr-ı Saâdet Dönemi Sosyal Hayatında Oyun / *Esra Atmaca*
239 Ortaçağ İslâm Dünyasında Satranç ve Siyaset / *Nevzat Keleş*
253 Oyunlarda Yaşamak -Oyun ve Nostalji- / *Tanyu Yağmur Çil*
273 Oyun Evleri ile Sosyalleşme / *Muhammed Said Kara*

293 KENAR KAYIT

- 295 Covid-19 Salgın Süreci ve Yaşlı Hakları / *Ayşe Canatan*
307 Pandeminin Başlangıcında Hazırlanan Dört Covid-19 Raporunun Analizi / *Hava Ömeroğlu*
327 İnsan Yaşam İlişkisini Yeniden Sorgulama Fırsatı Olarak Salgın Süreci / *Nurten Gökalp*
339 Pandemi Sürecinde Sağlıkta Sürdürülebilirlik: Diyaliz Hastalarının Deneyimleri / *Hüseyin Yedigaroğlu*
353 "Rıza" Kavramının Pandemi Sürecinde Yeniden Değerlendirilmesi / *Recep Batu Günör*

365 HAYAT SAHNEŞİ

- 367 Budapeşte'de Oyun Hatırlamaca ve Saymaca / *Erol Erdoğan*
373 Tehlikesiz Oyunlar / *Muhammed Hüküm*
377 PUBG'den Sonra Körebe'den Önce / *Hasan Harmancı*

381 KİTAPLIK

- 383 Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme / *Rukiye Satılmış*
387 Oyunun Ontolojisi / *Fatih Akyüz*
393 Saklambosi / *Abdulgafur Derin*
399 Oyun ve Bugü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı / *Recep Bozkurt*
405 Hayat Bir Oyundur, Sosyal Acı, Teodise, Sosyodise ve Ritüel / *Zeynep Dilekli*

411 Yazım Kuralları

412 Değerlendirme Süreci

413 Etik İlkeler

414 Yayın Politikası

Divan Kalemî

Hayat Bir Oyundur

Hayatı bir oyun görüp, oynadığı oyuna kendini kaptıran küçük çocuklar gibiyiz. Pencereden annemizin sesine yahut sokağın başında babamızın silüetine kadar süren oyunların içindeyiz. Mızıkçı çocuğun topunu koltuğunun altına sıkıştırıp giderken arkasına bakarak, ardında kalanların dağılacağını zannederken, birden patlayan kahkahalarla, aslında oyunun bitmediğini, gidenin kızgınlığını harlar gibi nazire edişleri sanırım hepimiz hatırlarız. Oyunları sokaklarda oynayan çocukların, şimdilerde yetişkinler olup, yetiştirdiği çocuklara anlatmaya çalıştığı hikâyelerden sadır bir hayatı aynı saflıkta ya da belki hinlikle ama gerçek haliyle yaşıyoruz. Yani tam da mızımız bir çocuğun topunu alıp gittiği, bizim yine boynumuzu bükmeden oyuna devam ettiğimiz sokaklarındayız hayatın. **Sosyoloji Divanı** insana, topluma ve içine doğduğu dünyaya duyarlı dosyalarıyla yoluna devam ediyor. Toplum denilen bir arada yaşama hikâyesinin gözden kaçmış gibi görünen ancak hayati konumuyla hemen her birimizi içinde besleyen detaylarını irdelemeye, işlemeye ve anlamaya çalışıyor. Bugüne kadar sosyoloji alanında ürettiği dosyalarla adından söz ettiren ve dikkatleri üzerine toplayan **Sosyoloji Divanı** yeni sayısında hayatın içinden, insanlığın tam kalbinden bir konuya sayfalarını açıyor: Oyun.

Hemen her yetişkin bireyin hafızasında kalan hatıralar arasında muhakkak bir oyun vardır. Ne var ki dünden bugüne oyun ve oyun türleri yeni formlar kazanmış, yeni anlamlarla yeniden üretilmiş ve yeni eylemler ile şekillenmiş, değişmiş ve dönüşmüştür. Bu vesile ile dosyada oyun sadece çocukluğun içinde bir yerde kalan bir unsur olmanın ötesinde topluma hayat veren bir olgusal gerçeklik olarak çok boyutluluğu ile tartışıldı. Toplam 13 dosya yazısı ile oyun olgusu sosyolojiden, ilahiyata, felsefeden tarihe, spor bilimlerinden ekonomiye farklı perspektiflerle analiz masasına yatırıldı. Hayat sahnesinde üç yazı, kitaplık kısmında literatürde yer alan pek çok eser ile konu farklı açılardan tahkim edildi ve siz değerli okurlarımızın takdirine bırakıldı. Dosya editörlüğünü Doç. Dr. Mustafa Günerigök'ün üstlendiği **Oyun Sosyolojisi** dosyasının alana önemli bir katkı sunacağını düşünüyor, kendisine teşekkür ediyoruz. Dosyada yer alan yazılar ve yazar çeşitliliği ile divan her geçen gün büyüyen bir sosyal ağ ile dostlarını, okuyanlarını ve öğrencilerini buluşturmaya devam ediyor. Bu

Deleuze'ün Anlam Kuramında İfade Oyunu: Tersine Çevirme ve Paradokslar Kurma

Yunus Cengiz*

Özet: Anlamın ifade edilmesinde oyunun yapabileceği katkıyı konu edinen bu makalede anlamın ontolojik yönü ve mantıksal boyutu Deleuze'ün felsefesi açısından irdelenmektedir. Anlam, önerme ve sözcüklerle işaret edilen varlıklar olmadığı gibi neden-sonuç ilişkileriyle kanıtlanan neticeler de değildir. Anlam özne tarafından dışa vurulan inanç olmaktan da uzaktır. Deleuze'e göre anlam ifade edilen olaydır. Olay olması onun bir var-olan olmaması ve işaret edilmekten uzak hale gelmesini sağlar. Olaylar ise cisimlerden yayılan hareket dereceleridir. Olaylar, master formunda olduklarından olumluluk-olumsuzluk, tümellik-tikellik, olumsuzluk-zorunluluk gibi kiplere ve neden-sonuç gibi ilişkilere karşı kayıtsızdır. Önermelere düşünce oyunuyla yaklaşmak, anlamın kip ve ilişkilere karşı kayıtsız olarak ifade edilmesini sağlar. Tersine çevirmek ve paradokslar kurmak, Deleuze açısından bu oyunun pratikleri arasında yer alır. Modellerden pay almadıkları için Platonculukta düşüncenin dışında kalan simülakrlar tersine çevirme oyunu sayesinde anlama talebinin konusu haline gelirler. Paradokslar ise anlamın kayıtsızlık hali içerisinde önermede belirmesini sağlarlar.

Anahtar Kavramlar: Deleuze, Anlam, İfade Oyunu, Tersine Çevirme, Paradokslar Kurma.

The Expression Game in Deleuze's Theory of Meaning: Inverting and Forming Paradoxes

Abstract: In this article, which deals with the contribution of the game in expressing the meaning, the ontological aspect and logical dimension of the meaning are examined in terms of Deleuze's philosophy. Meaning is not the beings pointed out by proposition and words, nor is the result evidenced by cause and effect relationships. Meaning is far from being the belief expressed by the subject. According to Deleuze, meaning is the expressed event. Events are the degrees of motion emanating from objects. To be event makes it non-existent and away from to be pointed out. Since events are in infinitive form, they are indifferent to modes such as positivity-negativity, universalism-particularity, contingency-necessity, and relations such as cause and effect. Approaching propositions with a game of thought allows meaning to be expressed indifferent to modes and relationships. Inverting and forming paradoxes are among the practices of this game for Deleuze. The simulacres that remain outside of thought in Platonism because they do not take part from the models become the subject of the demand for understanding thanks to inversion game. Paradoxes, on the other hand, cause meaning to appear in propositions in a state of indifference.

Keywords: Deleuze, Meaning, Expression Game, Inversion, Paradoxes.

* Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9318-079X>

Giriş

Klasik felsefe açısından bakıldığında felsefe ve oyunun birbirlerine olumlu-
lukla yaklaşabileceğini söylemek güçtür. Bu dönem için konuştuğumuzda çoğu
zaman felsefe, varlıkların özlerine ulaşma ve onları cinsler ve türler altında top-
layan sonrasında ise kavramlar arası ilişkiden hareketle sonuçlara ulaşır bun-
ları hem metodolojik anlamda hem de yüksek bir bilinç düzeyiyle yerine getir-
mek anlamında "ciddi" bir etkinlik olarak çoğu zaman karşımıza çıkmaktadır.
Aristoteles'in mantığında matematiksel bir edayla düşünmenin her bir adımının
titizlikle izlendiğini, metafiziğinde ise hakikati sahiplenici bir tarzda boşluklara
yer bırakmadan bir sistem ortaya koyma çabasını fark ettiğimizde felsefenin üye-
rindeki ağır yükü ve evrensel sorumluluğu hissetmek fazlasıyla mümkündür.
Oyun ise tümüyle bunların dışındadır. Oyun geleceğe dönük tedbirleri kurgu-
lama zemininde başlamadığı gibi rasyonel öğeler barındırır da momentini ve
sürekliliğini içtepisel coşkuluğundan alan hele hele başlatılmasında ve denen-
mesinde yükümlülüğün eseri olmaktan uzak olan bir faaliyetir (Fink, 2010: 248).
Felsefi anlamda oyun, ciddiyete olduğu gibi ciddiyetsizliğe karşı da bir kayıtsız-
lık içerisindedir. Oyunu işlevsel bir etkinlik kılan onun tüm belirlenimleri askıya
alabilmesinde yatmaktadır.

Klasik metafizik, varlık en tepede olacak şekilde duyumsal olandan başlaya-
rak gittikçe duyusal olanla bağının zayıflaması esası üzerine kurulu olan hiyerar-
şik bir sisteme dayanır. Bu da bilgisel süreçte her bir adımda hiyerarşik seviyeye
uygun olmayan ve gerçekte tekil üzerinde beliren oluşların dışarıda bırakılma-
sına yol açtığı gibi olay'ı düşüncenin gayesi olmaktan çıkarır. Çünkü olay, ola-
gelmekte olup cevlan etmek ve hareketlerin yoğunlaşması olarak sabit durma-
maktadır. Bunun yerine klasik metafizik, sabit olan ve her yerde ve zamanda
kendisini koruduğu düşünülen öze ulaşmayı düşüncenin gayesi yapar. Böylece
bu tasavvurda sıkı bir sistematik içinde şeyler en genel kategori olarak varlığın
altında cinsler ve türler olarak sınıflandırılmış olur. Böylesi bir sistematikte olay-
lar ancak şeylerle olan geçici ilişkileri içerisinde felsefenin mevzusu olmaksızın
da epistemolojik süreç eklenti olarak görülen olayların tasfiyesi üzerine kurulur.

Klasik metafiziğin bu işleyişi anlama dair olarak birincisi *işaret etmeye* daya-
nan, ikincisi *imlemeye* dayanan iki gösterge şeklini ortaya çıkarmıştır. Buna göre
birinci olarak, önermedeki sözcükler ya da somut bir nesneyi ve ona ait olan bir
duruma işaret ederler. Böylece sözcükler birer gösteren olarak duyumsal çer-
çevesi belli ve süreğen olan bir gösterilene sahip olup işarete konu olanı tespit
etmek, anlamı elde etmeyle özdeş hale gelir. İkinci olarak ise cinsler ve türler
olarak ifade edilen tümellere denk gelen kapsamın ve buna bağlı olarak kendisi-
ni tanımda ve bileşenlerinde gösteren içerikten, yani şeylerin özünden hareketle
varılan sonuçların imlediği çerçeveyi tespit etmek şeklinde anlam ortaya çıkar.

Her iki durumda da gösteren ile gösterilen arasında net bir ilişkinin varlığı ve
buna dair anlamın gösterilen olarak hazır bulunduğu varsayılır.

Klasik metafiziğin anlam tasavvurunu dikkate aldığımızda ne cisim olan
ne cisimsel olan ne de türsel olan ama fiziksel evrenin ve yaşamsal ilişkilerin
içerisinde bazen açık bazen de saklı olarak bulunup en derinden etkinlikleri
olan paradokslar dışsallaşır ve düşünce faaliyetinin dışında kalır. Hiyerarşik
bir sistem içerisinde cinsler ve türlerle ayrıca sıkı bir nedensellik seviyesinde
önergeler mantığının aracı kılınarak, kapatılmaya maruz bırakılan olayların
ve paradoksların salınımına izin vermeyi sağlayan anlam teorilerini üretmeye
olan ihtiyaç kendini göstermektedir. Anlamın işarete ve kategorilere kapatılma-
sına, klasik dönemde de zaman zaman bir sorun olarak dikkat çekilmişse de bu
soruna asıl ilginin yaşadığımız son yüzyılda fenomenoloji geleneğini başlatan
Husserl ve arkasından Heidegger'le de devam edildiği görülmektedir. Husserl
(2010), saltık verilmiş olarak özlere ilişkin ifadeler alanını görünür hale getirmek
isterken anlamın işaret edilen bir konumda olmadığını izah etmeye çalışmıştır.
Heidegger'in *Varlık ve Zaman* başta olmak üzere ontoloji hakkındaki eserlerini
yazmasının temel saiklerden birisi, anlamın hesaplanabilir ve kayıt altına alın-
abilir bir karakterinin olmadığını göstermek istemesidir. Heidegger'in (2015), var
olanların kategorize edilmesine dayanan tasarımıyla düşünce yerine varlığın
hakikati üzerine düşünmeye geçişi sağlayan, düşünmeye dayalı yeni bir ontoloji/
metafizik kurmaya çalışmasını bu gayeye matuf olarak değerlendirmek gerekir.
Böylece gösteren ve gösterilenin sıkı ilişkisinde aranan anlam talebi, yerini mev-
cudiyet metafiziğinin sorgulanmasına, özün evrensel ve sabit olarak zihinde,
şeylerde ya da şeylerden-önce olmaktan çıkarılmasına götürmüştür.

Klasik metafiziği yerinden etmeye yönelik bu çaba için "oyun" işlevsel bir
konumda olmuştur. Oyunun, sürekliliği kesintiye uğratabilmesi, rastlantısal
olduğu kadar iradenin ürünü olmak zorunda olmaması, bilinç kadar bilinçdi-
şisi saiklerde de motivasyonunu bulabilmesi ve neden-sonuç ilişkilerinin dışı-
na taşabilmesi onun işlevsel bir düşünme tarzı olarak görülmesini sağlamıştır.
Wittgenstein, Gadamer, Schiller ve Derrida başta olmak üzere son yüzyılın bir-
çok düşünürü tarafından oyun yeni bir anlam kuramının tarzı ya da asli ögesi
olarak kabul edilmiştir. Anlamı temsil sisteminin dışında görenlerden biri olan
ve bu bağlamda oyuna ehemmiyet verenlerden birisi olan Deleuze, eserlerin-
de, özellikle de *Anlamın Mantığı* eserinde, önermelerin işaret ve imleme boyut-
larında değil ifade boyutunda anlamın aranması gerektiğini düşünmektedir.
Deleuze, anlam talebini bir oyun olarak görmekte ve bu oyunun birtakım pra-
tiklerini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı anlamın yüzeye çıkmasında ifade
oyununun katkısını soruşturmaktr. Bu gaye ile Deleuze'ün anlam kuramında
üzerinde durulan "tersine çevirme" ve "paradokslar kurma"yı birer oyun pratiği
olarak ele alacağız. Böylece Deleuze'ün "ifade oyunu" nun hem ontolojisini hem
de pratiğini ifade etmeyi umuyoruz.

Yukarıda çizdiğimiz çerçeveye uygun olarak, ilkin Platonculuğun tersine çevrilişini ele alarak anlamın ontolojisini ele aldıktan sonra önermelerin boyutları açısından anlamın karakteri üzerinde duracağız. İfade oyununun neye denk geldiğini izah ettikten sonra paradokslar kurmaya olan ihtiyacın gerekçesini belirtmeye çalışacağız.

Platonculuğun Tersine Çevrilişi

İlkin Platoncu düşünce sisteminin, Deleuze'e göre, neleri düşünmenin dışına çıkardığını görelim. Platon *Devolet'* te yaptığına benzer şekilde (509d-e) *Sofist'* te de bölünmüş çizgiler üzerinden bilgiyi ele alır (235c-236c). Ancak burada *Devolet'* ten farklı olarak bilgi taleplerini ele alarak; hangisinin hakiki, hangisinin ise sahte olduğunu göstermeyi ister. Böylece modele sadık olmadan üretilen taklitleri "aldatıcı görünüşler" olarak, buna ilişkin talebi ise "sahte" olarak konumlandırır. Deleuze ise Platoncu izahta yer alan ve modele uymayan aldatıcı görünüşleri düşünceye salmanın yolunu arar.

Deleuze'ün ifade ettiği gibi, Platon'un amacı cinsleri türlere ayırmak böylece bir temsil sistemini ortaya koymak değildir (Deleuze, 2020: 285). Bu şekildeki bir temsil şeması, Aristoteles'in mantığında kategoriler olarak kendisini gösteren ve metafiziğin ana hatlarını belirleyen bir sistemdir. Platon'un aşağıdan yukarıya doğru olan diyalektik yürüyüşünde bölünmüş çizgilerle tasnifte bulunmanın gayesi, varsayımsal olarak ortaya çıkan dağılımların düşünceye katkısını saptamak sonra da bu dağılımlardan bir anlama kavuşmak da değildir. Onun gayesi, en açık ifadeyle düşünme faaliyeti içerisinde yer alan sahici talebi sahici olmayan talepten, sofist Sokrates'ten; talebin konusu açısından ise öz görünüşten, asıl olanı kopyadan, modeli ise aldatıcı görünüşten ayırmaktır.

Platon'nun bu şemasında bir tarafta öz, asıl ve modele yönelen ve onları kullanan kişiler varken, diğer tarafta ise kopya üretenler, yani modelleri taklit eden sanatlar vardır. Bu tasnife göre kopya sanatını da ikiye ayırmak gerekir. Birincisi, modele sadık kalınarak üretilen taklitler olup bir modelin ölçülerinin dikkate alınarak bir nesnenin üretilmesi bu sınıfa girer. Bu şekildeki bir üretim taklit bile olsa modelden pay aldığı için varlıksal açıdan kopya olmak anlamında bir değeri vardır. Bu değer epistemolojik olarak *doxa* olmaya tekabül eder. İkincisi ise modele sadık olmadan üretilen imgelerdir. Resim ve heykel bunların örneği olmakla beraber modele uygunluğu gözetilmeyen her türlü imge bu sınıf içerisinde değerlendirilebilir. Bunlar aslında modelin kopyası olmadığı halde modelin kopyası gibi sunulan aldatıcı görünüşler olduğu için uydurma sanatı olarak ifade edilir (Platon, 2015: 235c-236c). Bu şemadan da anlaşıldığı gibi tüm varlık evreni modelden pay almaya göre hiyerarşik olarak sahici ve sahte talep açısından sıralanmıştır. Varlık kategorisinin bir parçası olarak görülmenin

modele benzemeye bağlandığı bu yaklaşımda, modelden pay almayan ve ona benzemeyen görünüşler yok hükmündedir ve anlamaya katkıları yoktur. Bu sebeple Platon bunların üreticilerini birer sihirbaz ve yapılan işlemi de birer oyun olarak gösterir (Platon: 2015, 234a). Oyun olmaları yalnızca var olmadıkları halde var olarak gösterilmesinden dolayı değildir. Platon açısından sadece model ve modelden pay alanlar vardır. Böylece taklidin bu sanatında, aldatıcı görünüşler, "olmayan bir şey"e göndermede buldukları için, dahası olmayanın üretimine neden oldukları için, bu sanat uydurmadır ve oyun olarak görülmeye müstahaktır. Ancak, Deleuze'ün (2020) yaklaşımı açısından, aldatıcı uydurma sanatını oyun yapan sadece bu değildir. Sahte olarak üretilen bu görünüşler aynı zamanda kendilerinin dışındaki diğer kategorilere etkileri de vardır. Böylece aldatıcı olan bu görünüşler, var olmadıkları halde kendi sınırları içinde kalmamakta, diğer kategorileri de bu oyunun içine sürükleyebilmektedir. Aldatıcı görünüşlerin bu karakterinden dolayı Platonculuk açısından sahici bir talep gereği, bu görünüşlerin en sıkı bir şekilde mağaranın dibine hapsedilmesi ve diyalektik süreçte eşlik etmelerinin imkânsız hale getirilmesi gerekir.

Platon'un bu şeması Deleuze (2020) tarafından tersine çevirme oyununa tabi tutulur. Böylece Platon'un oyun olarak gördüğü aldatıcı görünüşlerin talebini, onların lehine davranarak oyuna karşılık oyunla yanıt verir. Tersine çevirmenin bu oyununda Platon'un aldatıcı olarak gördüğü "görünümler"i, Deleuze "simülakrlar" olarak ifade eder. İdeanın dolayımından geçmedikleri için onların modele uymamasını "baba"ya karşı gelme olarak, temellenmedikleri için sahici görülmemelerini bir dengesizlik ve benzemezlik olarak, son olarak kendileri dışındaki kategorileri etkilemeleri ve büsbütün sistem tarafından dışlanmalarını ise bulaşıcılık ve alt üst etme olarak görür. Simülakrların benzemezlik yönü Deleuze açısından önemlidir. O açıdan onların kopyanın kopyası olmasını da reddeder. Aksi takdirde simülakrların bölmenin diğer kısmı olan kopyadan ayrışmaz ve sonsuzcasına kopyaya/taklide bağlı ve ona benzer olarak ve onun ardılı olarak var olmaya devam eder. Oysaki simülakrlar benzerlikten yoksun bir imge olmak, kopya ise benzerlik taşıyan bir imge olarak birbirlerinden ayrışır. Var olma anlamında değil ama "olma" anlamında simülakrları yüzeye çıkaran onun modelden de bölmenin diğer yanında yer alan kopyadan da kısacası kendilerine varlıksal bir yüklem atfedilecek tüm kategorilerden farklı olmasıdır.

Deleuze bir tersine çevirme olayı gerçekleştirmektedir. Tersine çevirme hiyerarşiyi tersine çevirmek ve yeni bir kategorizasyon yapmak ve birini diğerine tabi kılmak, böylece simülakrları şemsiye kavram; öz, nitelik ve imgeleri ise buna tabi kılmak değildir. Simülakrlar salı verildiğinde zaten onda içselleştirilmiş ve birbirlerini ıraksayan dizilerden birinin sahici diğerinin kopya olduğu söylene-meyeceği gibi hiyerarşiyi olumlayıp da ikincinin ve üçüncünün varlığını konumlandırarak ayrıcalıklı bir görüş noktasının anlamı da kalmayacaktır (Deleuze, 2020: 289).

Platonculuğu tersine çevirme, her bir bölmeye yeni roller vermek ve bunu Platon'a onaylatmak ya da bu bölmeyi yeniden üretmek de değildir. Platon'un eserlerini yapı-söküme uğratan Derrida'nın *Khora* okuması üzerinde durursak tersine çevirmeyi daha da izah edebiliriz. Platon *Timaios*'ta farklı varlık türlerini ifade ederken model ve kopyaları belirttikten sonra sözü ne varlığından ne de yokluğundan söz edilebilen ayrıca ne bilinebilir ne de bilinmez olan ama yine de kopyalara kaynaklık eden *khora*'ya getirir (Platon, 2015b). Derrida üçüncü tür olan *khora*'ya yoğunlaşır. Kavranabilir bir modele yabancı görünmesini, meşru bir logastan değil de yozlaşmış bir dışavurumdan gelmesini ve kutupsallığı te-dirgin etmesini vurgular (Derrida, 2008: 14-42). Dahası, *khora*'nın içerimi idea'yı önceleyecek kadar genişletilir. Derrida'nın tarzında sistemi ortaya koymak ve Platoncu model eksenli düşünüşü açıkça eleştirmek yer almaz. Bunun yerine, sisteme olumsuzlukla yaklaşım sistemin bir bileşenini daha görünür hale getirerek metnin bilinegelenden farklı bir anlamının çıkması sağlanır. Bu sebeple Derrida model düşüncesiyle karşılaşmak yerine uygun kavramların yüklerini zenginleştirme yoluyla kudretlerini arttırmayı dener. Ancak görüldüğü gibi Deleuze'ün tersine çevirme oyunu böyle değildir. Bu oyunda Platon'un düşüncesi bütünlüklü olarak ortaya konulmakta, karşı konuşlar açıkça belirtilmekte ve yükleri zenginleştirilmeye uygun kavramlar, yorumcunun (Deleuze'ün) ve metin sahibinin (Platon'un) tavrı fark edilecek şekilde verilmektedir. Bununla birlikte hem Derrida hem de Deleuze'ün metinlerinde yorumcu ve metin sahibi birer özne olarak karşıt hale gelmez. Bunun yerine çeşitli biçimlerde meydana gelebilecek oyun düzlemlerindeki ilişkilerin ne tür etkiler ortaya çıkarabilecekleri üzerinde durulur.

Deleuze açısından "Platonculuğu tersine çevirmek simülakrların yukarı çıkmasını sağlamak, kopyalar arasında onların haklarını olumlamak anlamındadır" (Deleuze, 2020: 288). Bunu "sahte" talibin zaferi olarak kabul edebiliriz. Sahte olması var olmasından ileri gelmez. Onun hiçbir şeyi temel kılmamasından kaynaklanır. Zaferi ise gücünden; yüzeye çıkararak aynı'yı, benzeri, modeli, kopyayı etkisi altına almasından, pay almaların düzenini bozmasından ve hiyerarşiye dayalı belirlenimi olanaksız kılmasından kaynaklanır (Deleuze: 2020, 289). Sahte görülen bu talep serbest bırakıldığında göçebe dağılımlar kurularak en olmadık diziler kurulur ve birbirini nakzeden ve ıraksayan diziler, hem ıraksayan halleriyle hem de birbirinden olan farkını birlikte katlayarak geri gelir. Simülakrların ıraksamaya açtığı yüzeyde farkın olumlanmasının oluşturduğu merkezsizleşme; modelin ve kopyanın simüle etmeyi olanaksızlaştırmasıyla model, kopya ve her tür kategorinin kendisi bir yanılısamaya dönüşür.

Platoncu sistemde modelin baskısı altında kalan simülakrların hareketi ve birbirlerine eklenmelerinden hareketle oluşturdukları yüzeyin görünür hale gelmesi için tersine çevirme oyununu sadece Platonculuk çözümlemesiyle bitirme-

yen Deleuze, Stoacıların fiziğini referans edinerek simülakrların karakterini, zamanını, dahası eklenerek meydana getirdikleri imgeleri ve fantazmaları işler. Böylece asıl sahte olanın modeller olduğunu göstermeyi talep eder. Genellikle Stoacıların kısmen de olsa Epiküros'un fiziğini dikkate alan Deleuze, doğanın tüm evrenin bileşenleri üzerindeki etkisini ve buna paralel olarak atomların ve simülakrların hareketini ele alır. Buna göre, evvela doğal çeşitliliğin görülmesi gerekir. Bu evrende biri diğerine özdeş hiçbir birey, yine biri diğerine özdeş hiçbir bileşen yoktur. Evreni bir bütün olarak değil her birisi farklı karakterde olan bileşenlerin toplamı olarak görmek gerekir. Bu açıdan düşünüldüğünde yükleyici değil bağlayıcı; bütünleştirici değil toplayıcı olan doğa, güçtür. Ama bu güç şeylerin var olmasını sağlarken onların tek kombinezonda birleşmelerine izin vermeyecek şekilde onları dağıtmaktadır (Deleuze, 2020: 294). Doğanın toplayıcı ve var edici hareketi; doğal bileşenlerin bitişmeleri, yoğunlaşmaları, çarpışmaları ve karşılaşmalarıyla gerçekleşmektedir.

Bu düşünce açısından iki tür bileşen vardır: atomlar ve simülakrlar. Atomlar sadece düşünülebilir olan en asgari öğelerdir. Farklı büyüklükleri ve şekilleri var olsa da her büyüklüğe sahip değildir. Aksi takdirde duyulur hale gelirlerdi. En kısa ve hızlı düşünceyi ifade eden atomların sonsuz sayıda toplamları vardır. Sayılarının sonsuzluğu boşluğun varlığından ve sonsuzluğundan ileri gelmektedir. Düşünce kadar hızlı hareket eden atomlar Clinamen sayesinde sapmaya uğrar ve birbirleriyle düşüş yönünde karşılaşır ve ilişkili hale gelirler. Clinamen atomun hareket yönünün belirlenimidir. Bu belirlenim sayesinde atomlar doğanın verdiği belirlenim yönünde hareket ederler. Her atom her atomla birleşmediği için sınırlı kombinezonlar oluştururlar. Yani sınırsız sayıda atom bir araya gelmez. Bununla birlikte nicelik olarak sınırsız sayıda kombinezon oluşur (Lukretius, 1974: II, 449-454; Deleuze, 2020: 298). Simülakrlar ise atomlardan ve cisimlerden kopup yayılan ve canlılık üzerine dağılan parçacıklardır. Duyulur değildirler. Atomların düşünülebilir asgari bir zamanda hareket etmesine karşılık olarak simülakrlar, asgari duyulur zamanda hareket ederler. Simülakrlar duyulur değilse de bir araya gelerek imgeleri oluştururlar. Duyulur bir zamanda meydana gelen imgeler ise arzuyu harekete geçirerek fantazmaları oluştururlar. Fantazmlar cisimlerden kopuşu ifade ettikleri için oluşan imgeler cisimlerin yerlerini almaya başlar.

Deleuze açısından simülakrların eklenmesinden oluşan imgeler gerçekte sonsuz değildir. Zaman tasnifinden de anlaşıldığı gibi, simülakrlar duyulur asgari zamandan daha küçük bir zamanda gerçekleşmektedir. Ne var ki haz talebini ifade eden arzu sadece maddi acılardan değil aksine organizmanın hayali olarak ürettiği acılardan da korunmak ister. İlk tür acılar sınırlı olsa da ikinci tür acılar sınırsızlık sayılısı içinde gerçekleştiğinden, arzunun ürettiği ve simülakrların eklenmesiyle oluşan fantazmlar sınırsızmış gibi kendilerini göstermek-

tedir. O açıdan simülakrların cisimlerden kopmasıyla başlayan süreçte oluşan fantazmların sonsuzluğu Deleuze açısından sahte bir sınırsızlıktır. Atomlara gelince, atomların düşünülebilir asgari zamandan daha küçük bir zamanda oluştukları hesaba katıldığında, Deleuze'ün düşüncesinde atomlar sonsuza kadar parçalanabilir değildir. Ancak sonsuzca çeşitli türden diziler kurabilecek yine sonsuzca ayrışma ve birleşme hareketleri gösterecek bir durumdadır. Bu durumda sonsuzluk atomların bir niteliği değil, gösterdikleri hareketin difransiyelidir. Bu durumda simülakrlardan hareketle nesnesine kavuşan duyum sonsuz değilken, atomlar sonsuzca parçacıklara ayrılmadığından düşüncenin sonsuzluğu difransiyel olarak diziler üretmesine dayalıdır. Başka bir ifadeyle düşünce söz konusu olduğunda malzemesi açısından sınırlı ancak kombinezonların çeşitliliği açısından sınırsız bir durumla karşı karşıyayız. O halde hakiki sonsuz olan, çeşitli dizilerin oluşmasıyla ilgilidir.

Platon tarafından sahte taleplerin konusu olarak görülen simülakrların yüzeye çıkıp modellerin çerçevelemesinden çıkması için Deleuze'ün girdiği tersine çevirme oyununun sonuçları üzerinde durmamız gerekir. Birinci olarak, bu oyunla birlikte Stoacıların fiziği de kullanılarak aşkın belirlenimlerle değil bizatihi doğanın içinden ve doğal öğelerle duyum, düşünme, hareket, zaman, imge ve fantazm gibi unsurlar doğal işleyişleri açısından ele alınmış ve bunların ne şekilde duyum ve düşünmenin konusu hale geldiği işlenmiştir. Haliyle bu işleyiş, aşkın kategorileri değil içkinlik düzlemini referans alan yaklaşımdır. İkinci olarak cisim, atom ve harekete yönelik izahlarla değişim dünyasına ait var olanlar ve niteliklerin kendisi düşünmenin konusu haline gelmiş böylece felsefe değişmeyenler üzerine değil değişimin içinde olana yönelik bir etkinlik olarak belirmiştir. Üçüncü olarak, simülakrların ve onlar üzerinden gerçekleşen imgelerin modelin dışına taşmaları bu haliyle mümkün değildir. Onlarda olmayan bir nitelik (sonsuzluk) onlara verildiğinde ve bu nitelik arzunun bileşeni yapıldığında sahte bir talep durumu ortaya çıkacaktır. Dahası, bu yaklaşımla bakıldığında sadece imgeler değil, Platonculuktaki modeller bile gerçekte simülakrların hareketine sahte bir talebin (sonsuzluk ve evrensellik) eklenmesiyle oluşan fantazmalardan başkası değildir. Simülakrlar bu haliyle yine sınırlamaların içerisine, sahte sonsuzluğun ablukası altında kalmışlardır. Fantazmları ürettikleri müddetçe simülakrların kalıpların dışına taşabileceklerini söylemek mümkün değildir. Yine de Deleuze hem simülakrların başına gelen bu olayı ifşa etmenin yollarını aramakla onlara dair anlamın belirmesini sağlama çabasını vermekle Platon'dan ayırır. Fantazmların sahte kategoriler üretmesine dair Deleuze'ün izahları, temsil sisteminde yer alan cins ve türlerden oluşan temsil siteminin hiyerarşik düzenin oluşmasında fantazmların etkinliğini ortaya koyar.

Deleuze'ün hakiki arzu ve fantezi arasına koyduğu fark, anlamın yüzeye çıkmasının yolunu açabilir (2014: 47). Çünkü hakiki bir arzuya eksiklik davet

edilmez, o sonsuzcasına ve hep kaçış çizgileri arayarak devam eden bir hareket olduğu için imgeleri birtakım kategoriler içerisinde koymadan ilerler (Holland, 2013: 125). Başka bir ifadeyle düşünmenin diferansiyel olarak ve tekilliklerin heterojen olarak dağılımlarını sağlayan hareketiyle simülakrlar, sahte bir arzunun değil hakiki bir arzunun konusu haline gelirler. Böylece Platonculuğun tersine çevrilmesi ile oyunun gayesine ulaşabileceğini söylesek de tekillikler ve anlam konusunun izah edilmesi bizi beklemektedir.

Olay, Anlam ve Aion

Platonculuğun tersine çevrilmesi oyununun şeklini izah etmemiz için son olarak var olanların tasnifinden de söz etmemiz gerekir. Böylece anlamın nesnesini de bulma fırsatını ediniriz. Deleuze açısından anlamın önermelerdeki görünümüne geçmeden önce anlamın olmasını sağlayan ontolojiyi ele almak iyi olabilir. Çünkü anlam bir taraftan önermeden bağımsız değilse de bir taraftan fiziksel işleyişin dışında da değildir. Daha doğrusu, Deleuze açısından anlam aynı anda hem fiziksel hem de düşünseldir. Düşünce ve fiziksel işleyiş aynı varlıksal işleyişin boyutları olup birbirinden ayrı süreçler şeklinde gelişmemektedirler. Deleuze'ün düşüncesinde anlam olaydır. Olay ise cisimler ve onlara dair niteliklerin birbirleriyle ilişkisi içerisinde ortaya çıkmaktadır.

Stoacıları referans alan Deleuze, fiziksel çerçevede üç öğeden söz edilebileceğini söyler. Birincisi cisim ve cismin bileşenleridir. İkincisi onların nitelikleridir. Cisimlerin birbirlerini etkilemeleri ve etkilenmelerinin sonucu olarak nitelikler meydana gelir. Deleuze bunlara "şey durumları" der. İki tür öğenin ortak tarafı varlık/var olan olmalarıdır. Bir de evrende "cisimsiz" olup da var olan olarak da ifade edilemeyen üçüncü öğe olarak "olay" vardır. Olaylar cisimlerin birbirlerini etkilemelerinin sonucu oluşurlar. Bunların var-oldukları söylenemese de alttan alta ya da içten içe oldukları söylenebilir. Bir şey olmayan ve bir olmaya karşılık gelen asgari bir varlığa denk gelirler. Olaylar etkin ya da edilgin değil, cisimlerin etkileme ve etkilenmelerinin neticeleridir (Deleuze, 2020: 20-23). Atomlar ve simülakrların hareketi bağlamında "olay"ın karakteri daha da açığa çıkabilir. Atomların şekilleri ve nitelikleri birbirinden ayrılmaz karakterde olduğu için "şey durumları" (atomların akışkanlığı, suyun sıcaklığı) atoma ya da atomik bileşiğe aittirler. Ancak atomların ve simülakrların hareketinden onların doğasını bozmadan onların başına gelen, harekettir. Hareket ise her zaman aynı şiddette ve derecede değildir. Hareketin şiddetlenmesi ile yeğliliklerin ve tekilliklerin oluşması eş değerdir. Olay cisimlerden yayılan hareketin şiddetlenmesi anlamındadır. Olay fiildir. Ancak fiil olması, geçmiş ve gelecek gibi zaman kalıpları içinde ifade edilecek fiiller anlamında değildir. Olay mastardır. Olaylar bu karakterleriyle cisimler ve şey durumlarından zaman açısından ayırılırlar. Cisimler ve şey durumlarının zamanları yaşayan şimdidir. Var-olma

ise sadece şimdi'de gerçekleşir. Geçmişte ya da gelecekte vuku bulmaları, onları şimdi'nin dışına çıkarmaz. Şimdi; cisimler ve şey durumları için gelecek ve geçmiş kendi içinde eritir. Deleuze açısından böyle bir zamanın ifadesi *kronos*'tur. Ancak mastar karakterini dikkate alırsak olayın zamanının şimdi olmadığı daha da fark edilir. Bir taraftan ne geçmiş ne gelecek zaman kipiyle ifade edilmeyen mastarın *kronos*'a ait olduğu söylenemez. Diğer taraftan ise mastar, var olmayı değil olmayı ifade ettiği için geçmiş ve gelecek tüm zamanlara yayılır. Ancak bu yayılma bir var olma şeklinde değildir. Cisimler ve şey-durumları birbirlerinin nedenleri olarak ortaya çıktıkları için belirli bir zamanda meydana gelen etki ve etkilenmelere sahiptirler. Ancak olaylar cisimlerdeki hareketin neticeleri olsalar bile birer neden değildirler. Bu da onları bir şimdi'de var olmayan ancak şimdii sonsuzca geçmiş ve gelecek yönünde bölen bir hale getirerek, onların zamanını cisimlerin zamanından ayırır (Deleuze, 2020: 21). "Yeşermek" fiili üzerinden iki zamanı izah edebiliriz. Bir bitkinin gelişimi sürecinde cisimler ve şey durumlarının birbirlerini etkilemesi sonucunda birçok hareket meydana gelir. Bunların her birisi belirli neden-sonuç ilişkilerine tabidir ve belirli bir anda/şimdide gerçekleşirler. Bu anları/şimdileri, gittikçe genişleterek daha geniş şimdiler elde edilebilir. Böylece hareketin geçmişteki ya da gelecekte tüm anlarını bir şimdide toplamak mümkün hale gelir. Bu, *kronos*'un zamanıdır. Olaylar bu işleymekten tümüyle bağımsızdır. "Yeşermek" elbette ki bu süreçte meydana gelir. O da cisimlerin hareketinin neticesidir. O halde ona da "şimdi"yi atfetmek gerekir. Ancak onun şimdiyle ilişkisi geçmiş ve gelecek kipleriyle değil tüm zamanlara yayılabilmesi açısından. Bu da *aion*'un zamanıdır.

Olayın *aion* zamanında olması onu bir neden olmasının dışına çıkardığı gibi kişilik öncesi bir halete de döndürür. Böylece olay; fiziksel olarak nedensellik ilişkisi içerisinde olmaktan, bir kategoriye girmekten, kişiliğin hâkim karakterinden ve *kronos* anlamındaki zamansallıklardan kurtulur. İşte bu, Platon'un tersine çevrilisinin başka bir yönüdür. Bu çevrilişte modele uymayan olaylar, kendilerini sınırlayan kısıtlamalardan kurtularak hakiki düşünme talebinin konusu haline gelirler. Deleuze açısından anlamın konusu olay'dır. Olay anlamdır. Şimdi de olay anlam olarak görüldüğünde, önermelerin boyutlarında meydana gelen değişimi görelim.

Önermelerin Boyutları ve Anlam

Deleuze *Anlamın Mantiği* eserinde öğelerden, terimlerden ve isimlerden kurulu olan bir dizide anlamın var olmadığını, ama içten içe ve alttan alta olduğunu söyler. Böylece bir taraftan anlamın önermede var olmadığını ve ondan ayrı olduğunu söylerken diğer taraftan anlamın var olmak açısından değil, ama başka yönlerden önermeyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu durumda anlamın önerme bağlamındaki işleyişini konuşabilmek için sadece anlamın karakterini

değil gönderge sistemine sahip olan önermeleri işaret etme, imleme ve özne açısından ele almakta fayda var.

Deleuze, önermelerin ve onları oluşturan bileşenlerin bir şeye işaret etmediklerini söylemediği gibi imlemelerinin olmadığını da söylemez. Hatta, zihinde oluşan bellek, imgelem ve inanç gibi zihinsel hallerin dışa-vurumlarını da reddetmez. Bununla birlikte anlamın işaret edilen, imlenen ve dışa vurulandan apayrı olarak, bir olay olduğunu ve bu olayın önermede "ifade edildiğini" söyler.

"İfade"nin içerimine geçmeden önce, önermenin farklı boyutlarını ele almakta fayda vardır. Böylece önermenin anlam boyutu ile diğer boyutlarının birbirinden ayrışması fırsatını yakalarız. Bir önermede yer alan işaret ediciler olarak "isimler, özel isimler, bu, şu, burada, şurada" vb. tekil bileşenlerin bir anlama işaret etmediğini söyleyerek başlayalım. Deleuze, Stoacı fizikteki bileşenleri de dikkate alarak, işaret edicilerin şeyleri ve şey durumlarını gösterdiğini söyler. Böylece bir önermedeki özellikle somut sözcükler ya cisimlere ve cisim karışımlarına ya da nitelik, nicelik ve ilişkilere işaret ederler. İşaret etme, sadece cisim ve cisim benzeri olanlarla ilgili olduğu için işaret etmenin konusu var olanlardır. İşaret ediciler ve karşıladıkları varolanlar arasında kurulan mutabakat ilişkisi doğru veya yanlış olarak değerlendirilir (Deleuze, 2020: 29). O halde önermelerin işaret boyutunda hem gösteren hem de gösterilen açısından net bir belirleme talebi kendini gösterir. Anlamın bu belirlenimde ortaya çıktığını söylemek doğru değildir. İşaret etme, gösteren ve gösterilen arasında bir özdeşlik ilişkisini varsaymaktadır. Oysa açık ki önermede dile getirilen sözcüklerle onların işaret ettikleri şey ya da şey durumuyla aynı değildir. Dahası, sözcüklerin işaret edilenlere gönderiminin zorunlu olması durumunda önermenin işaret ediciler yoluyla anlamı taşıma ağırlığından söz edilebilir. Önermelerin işaret boyutuysa bu zorunluluktan uzaktır (Deleuze, 2020: 294).

Önermeler sadece işaret edicilerden oluşmaz. Kavramlar olarak ifade edilen tümeller ve soyut karşılıkları olan bileşenler de önermenin birer parçasıdır. Dahası bu kavramlar içerimlerinden dolayı öncüller olarak başka önermelere gönderimde bulunurlar. Böylece tanıtlamanın ögesi olarak öncüller, "öyleyse" imiyle sonuçları imlemektedir. İmin öncüllerle sonuç arasındaki ilişkiyi belirlemesi sayesinde sonuç da olanaklı bir durum olarak ortaya çıkar (Deleuze, 2020: 31). Kavramsal içerimlerin ve onları karşılayan sözcüklerin dizilmesi sonucu oluşan önermenin bu boyutuna Deleuze "imleme" der. Ona göre imlemenin koşullu bir dizilime sahip olması neticeyi olanaklı kılmaktadır. Netice ise her durumda öncesinde ifade edilen bir koşula göre doğru olmaktadır. İmlemenin koşullu olarak gerçekleşimi anlamın bu boyutta aranmasını beyhude kılmaktadır (Deleuze, 2020: 36).

Gerek işaret etme olsun gerekse imleme olsun anlam talebiyle gelişmektedir. İşaret etmede talep, ona özdeş olan bir karşılığa; imlemede ise her koşulda

aynı sonucu üretecek bir dizilimi meydana getirmeye yönelik olsa da gösteren ile gösterilenin özdeş olmaktan yoksun olması, imlemede ise neticenin koşula bağlı olması; talebi, hakiki olmaktan çıkarmaktadır. Dahası önermenin hem işaret hem de imleme boyutunda meydana gelen talebe aracılık eden dilin nüfuz edici bir form içinde belirleme, tespit etme ve kuşatma yükünü taşıması anlamın belirmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Önermelerin dışa vurma boyutları vardır. Özne, arzu, bellek ve imgelem aracılığıyla birtakım tasarımlara ulaşır. David Hume'un (2009; 2017) ortaya koyduğu üzere arzular sayesinde tasarımlar arasında kurulan inançtan mütevellit olarak nedensel zorunluluk gibi fikirlere ulaşılır ve bu fikirler dışa vurulur. Deleuze açısından dışavurulan bu fikirleri anlam olarak düşünmek olası değildir. Anlamın bu şekilde hesaba katılması, süreğen ve devamlılığı olan bir "ben" fikrine dayanır. Süreğen bir ben fikriyse Deleuze tarafından kabul edilmez (Deleuze, 2017: 110). Bu düşünce açısından "ben" temaşaların büzüşmesi olarak kabul edildiği için fiziksel özne ve nesne ayrımı reddedildiği gibi fenomenal ve fiziksel alan ayrımı da tensip edilmez. Anlamı, dışta olan fiziksel bir evrende meydana gelen hareketler ve zihnin onlara dair bir düşüncesi ya da anlama faaliyeti olarak değil atomların hareketinden ve atomlardan ve cisimlerden yayılan hareketlerin yayılım sürecinde, birbirlerine eklenmesiyle algılanabilir hale gelen yeğliliklerinde aramak gerekir. Sürekli devingen olan bu evren tasarımında süreğen bir varlık olarak ben'in varlığının kabul edilmesine yer kalmadığından, anlamı; bir ben'in dışavurumuna bağlamak da yersiz olacaktır.

Önermenin boyutları olarak düşünülebilecek işaret etme, imleme ve dışa vurmanın anlama talebi olmak açısından beyhude olmaları; her üç talepten ilk ikisinin, anlamı sınırlı, net ve bir varlık olarak görmesinden, sonuncusunun ise bu talebe kaynaklık eden düzlemi süreğen olarak tayin etmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla her üç talep, anlamı belirgin ilişkiler ve düzlemler içerisinde hedef haline getirmektedir.

İşaret etme ve imleme anlamın belirmesini sağlamıyorsa ve onların nesnesini teşkil etmiyorsa ayrıca anlam benlikte gelişenlerin dışa vurumu da değilse o halde anlam nedir? Bu soruyu yanıtlama gayesiyle tekrar Stoacı fiziği dikkate almamız gerekir. Bu fizik açısından üç ögenin olduğunu ve bunların şeyler, şey-durumları ve olaylar olduğunu dikkate almamız gerekir. Deleuze açısından anlam olaydır (Deleuze & Guattari, 2017: 32). Olay cisimlerden yayılan hareketlerin yeğliliği olduğu için olayı sadece hareket olarak ifade etmek yetmez. Hareket olaya göre daha geniş kapsamlıdır. Hem algılanabilir zamanda olanı hem de algılanamayan bir zamanda olanı ifade eder. Olay ise algılanabilen ve algılanamayan zamanların oluşturduğu sınırdaki belirir. Bu sınırın birinci kısmında olsaydı imge gibi kuşatılabilir ve işaret edilebilir bir nesne olarak kabul edilirdi. Diğer türlü olması durumunda ise büsbütün düşünme ya da düşünmenin nes-

nesi olmaktan uzak olurdu. Olayın varolan değil hareket olması da onu sınırın taraflarından birisine dâhil olmasını engellemektedir. Birbirlerine göre neden olan cisim ve cisim benzerinin bu ilişkisinden olayın bir netice olması ancak bir neden olmaması olayı; algılanmak ve algılanmamak sınırında olması sonucuna götürür. Olayın bir netice olması onu yoklukla eş değer görmemizi engeller, hatta yokluğa karşıt olması anlamında varolma bile ona atfedilebilir ancak diğer taraftan cisim ve cisim benzeri olmaması, varlığın bir kategorisi olarak konumlanmaya set çeker. Olayın bu karakteri onu nüfuz edilemez hale getirir.

Önerme düzleminde söylersek Deleuze açısından anlam, ne dışa vurulan inanışlarda ne tümel kavramlarda ne de genel olarak belirlenen kategoriler içerisinde bulunur. Tüm bunların oluşturduğu çemberin dışına taşarak önermede beliren anlam, bir taraftan önermede varolmaz diğer taraftan ancak önerme kurulduğunda onda olur. Anlam önermede bir varolan olmayıp önermede içten içe alttan alta olandır. Olay olarak önermede bulunur. Önermenin kurulmasıyla şeyler ve şey durumları ilişkilenebilir birbirlerine etki etmeye başlarlar. Anlam bu ilişkinin bir neticesi olarak, bir olay olarak ortaya çıkar. Böylece anlam önermeye değil şeylere ve şey durumuna atfedilir hale gelir. Ancak bir yüklem olarak atfedilmez. Yüklem şey durumlarıdır. "Bu ağaç yeşildir." denildiğinde, bir yüklem olan "yeşil" belirli bir tikele yüklenmiş olur. Oysa mastar olarak "yeşermek" tümeli de tikeli de aşan ama bir taraftan da atfedilmesi açısından şey-durumlarına atfedilen bir haldedir. Kişilik öncesine ait olmak açısından ben'in inanışlarının ve ürettiği kalıpların dışında kalır.

Anlam önermede ifade edildir (Deleuze, 2006b: 56). Deleuze açısından anlamın ifade edilen olmasını nüfuz edilemez olması ile birlikte düşünmek gerekir. Böylece önermeler ne kadar kurulursa kurulsun, anlam hep ifade edilen olarak ama hiçbir zaman tayin edilmiş olmadan önermede olur. İfade önermenin içerisinde yer alan tümel çerçevelerden, tikel sözcük ve karşılıklarından, önermenin imlediği neticelerden, öznenin dışa vurduğu inanışlardan kendini bağımsızlaştırmaya karşılık gelir. Anlamın nüfuz edilemezliği, genel kural ve kategorilerin oluşturduğu çemberin dışına taşması, ifade edilen ancak hiçbir zaman bir kodun altına tayin edilmekten uzak olması, işaret edilmekten beri olması hatta imlenen bir karakterden yoksun olması ve dışa vurulabilecek bir inanç olmaması yüzeyde belirmeyeceği anlamına gelmez. Deleuze anlamın belirmesini düşünce oyununun oynanmasına bağlar. Bu oyuna kural atfetmek anlamın mantığına ters düşer. Oyunun kurallarını ve ilkelerini söylemesek de tarzını serimleyebiliriz.

İfade Oyunu ve Anlam

İlkin nasıl bir oyunda anlamın belirmeyeceğini söyleyelim: Kuralları ve kategorik değerleri olan, kaybedeni ve kazananı olan, bariz neticeler peşinde olan, rastlantıya açık olsalar bile neden-sonuç ilişkilerini ciddiye alan ve narsistik emel-

ler peşinde olacak şekilde gelişen bir oyunda anlam oynanmaz ve anlam ortaya çıkmaz. Bu tür oyunların oyuncularını, kazanılması hedeflenen bir oyunu, oyunun içinde veya dışında kaybettiklerinin bir telafisi olarak görürler ve her bir hamleyi ise kibirle karşılarlar. Anlamı ifade eden oyunlar ise kuralsızdırlar, daha doğru bir ifadeyle her bir hamleyle birlikte yeni kurallar üretirler. Rastlantıyı olumlarlar. Her hamle yeni diziler ve dizilerde yeni tekillikler ve yeğinlikler meydana getirir. Bu tür oyunlar sorunla karşılaşmanın oyunudurlar. Kazananı ve kaybedeni olmayan saf düşüncenin bilinçdışı oyunudurlar. Deleuze anlamın ortaya çıkmasını sağlayan bu oyunu "ideal oyun" olarak ifade eder (Deleuze, 2020: 77; Deleuze & Guattari, 1990: 27). İdeal olması, onun tarafsız, modelden yoksun ve belirlenegelen çerçevelerden uzak olmasından, başka bir ifadeyle yukarıda sözü edilen önermenin üç boyutunun dışında anlamı ortaya çıkarmasından kaynaklanır. İdeal oyunun bu karakterini de düşünerek buna "ifade oyunu" diyebiliriz. Böylece ideal oyunun gerçekleştirdiği etkinliğin kendisini dikkate almış oluruz. Buna uygun olarak şu şekildeki bir soruyla devam edebiliriz. Dile getirilen üç boyuttan farklı olarak, ifade oyunu, anlamın önermede belirmesini nasıl sağlayabilir?

"İfade" Deleuze için çok özel bir kavramdır. "İfade" izah edilmeden ne anlamın ortaya çıkması ne de onun yüzeye çıkmasını sağlayan dizilim anlaşılabilir. İfadenin sadece önerme ve cümlelerle sağlanmadığını söyleyelim. Foucault'nun belirttiği gibi, aynı önerme ve cümlelerin farklı bağlamlarda başka bir anlama talip olması öbür taraftan cümle ve önerme karakterini taşımayan sembollerin, grafiklerin ve tablonun yine bir anlam ifade etmesi "ifade"yi farklı bir çerçevede ele almamızı gerektirir. İfadeler dilbilimsel kuralları gerektirmediği gibi harflerden oluşan kümelerin birbirleriyle ilişkisine de indirgenemezler. Sadece seslerden oluşan dizilimlerin ifadeye aracı olduğu söylenemez (Foucault, 1999: 105-114). O halde ifadeyi en geniş anlamıyla dizilimlerle bir araya gelen bileşenlerin birbirleriyle ilişkileri sonucu bir kısmının diğerlerindeki özü ortaya çıkarmasını sağlayan fonksiyonlar olarak görmek gerekir. Deleuze *Spinoza'da İfade Problemi*'nde genellikle Spinoza'nın kısmen de Leibniz'in ontolojisini izah ederken ifade kavramını ayrıntılı bir şekilde işler. Bu eserde ortaya konan ifade teorisi ile Stoacıların fizik teorisini birlikte düşündüğümüzde, ifadeye dair şu şekilde bir netice tahsil edilir: Bir dizilimde şeyler ve nitelikler vardır. Nitelikler dizilimin içerisinde şeylere atfedilmezler ancak atfedici bir konumda yer alırlar. Neyi atfederler? Sınırsız bir özü şeylere atfederler. Daha önce verdiğimiz örnek üzerinden ilerleyebiliriz. "Bu ağacın yaprakları yeşildir." denildiğinde, "yeşil", sonsuz bir olay olan "yeşerme"yi yapraklara atfeder. Sonsuz olması onun master olmasının bir neticesi olarak geçmiş ve geleceğe yayılabilmesinden kaynaklanır. Olaylar şeyde toplanarak özü ifade ederler. Bu şekilde özler nitelikler tarafından ifade edilmiş olur. Burada ifade edilen özdür. Böylece "ifadeler her zaman bir niteliği ilgilendirir, bir özü

yani master halinde olan bir doğayı ifade eder ve bize onu tanıtır" (Deleuze, 2020: 57). Şeylerden ve niteliklerden oluşan bir dizilimde anlam bir olay olarak ortaya çıkıp bir taraftan şeylerde toplanırken, diğer taraftan şeylerde toplanan özler de niteliklerde dağılır. O halde bir öz, sıfatlar tarafından ifade edilse de sıfatların bir özü olarak değil şeylerin özü olarak ifade edilir ve onlara atfedilir. Şeyler ise kendisini kendinde değil sıfatlarda ifade eder.

Anlamın yüzeye çıkması sürecinde özlerin "ifade edilebilir" kipinde olmasına dikkat etmek gerekir. Nitelikler atfediciler olarak master formunda olayların şeylere atfedilmesini sağlar. Anlamın atfedilebilir olması kanıtlanma ihtiyacını ortadan kaldırır. Zaten ifadeler de birer kanıtlanma olmadığı için anlam neden ve sonuç ilişkisinin eseri olarak ortaya çıkmaz. Daha doğru bir ifadeyle farklı bir nedenselliğe tabidirler. Şeyler ve şey durumlarının birbirlerine göre neden olması öbür taraftan olayların birbirlerine göre neden olmaması onların farklı bir yaklaşımla değerlendirilmesini gerektirirken; olayların şeyler ve şey durumlarının etkilemelerinin ve etkilenmelerinin neticesi olması ise onları bu düzlemle birlikte ele alınmasına fırsat verir. O halde neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak gelişen ve buna paralel olarak kanıtlanma olarak kendisini önermede gösteren bir boyut vardır. Bir de bu ilişkiye tabi olmadan ortaya çıkan özler ve olaylar olarak gelişen ve önermede anlam olarak kendisini gösteren ifade boyutu vardır. Bu iki boyut bazı açılardan ıraksarken bazı açılardan yakınsamaktadır. Anlam netice olmak açısından iki boyutu birbirine yakınsar. Ancak anlamın şeylerin ve şey durumlarının sabit ilişkisinin sonucu olmaması ve ifade edilen olmak açısından bir netice olması onu nedenselliğin dışına taşır. Böylece iki apayrı dizi denk gelmekte ve bir arada tınlamaktadır. Bu da ifadeyi gerçek nedensellik haline getirmektedir. Diğer taraftan özün ifade ediciler olarak niteliklerin ifade etmesinin bir ürünü olduğunu ve bu özlerin birlikte tözde bir araya geldiklerini ve nitelikleri ifade etmeye başladığını dikkate aldığımızda sonucun nedeni ifade ettiğini görürüz (Deleuze, 2020: 111).

Böylece ifadenin neden bir oyun olarak Deleuze tarafından görüldüğü de anlaşılabilir olur. İfade, belirli ilişki ve nedenlerden hareketle belirli bir sonucu varsayan nedenselliğin dışına çıkıp denk geliş içinde gelişen bir nedensellik kurmuş olmasından dolayı bir oyundur. Başka bir deyiş dizilerin kanıtlayıcı boyutunda sonuçlar hep aynı nedenlerden kaynaklanır. Ancak ifadede oldukça farklı diziler aynı özü üretebildikleri için ifadeleri kanıtlayıcı olarak görmek doğru değildir. Tam da bu anlamda anlamın ifadesi tanıtlamaya değil rastlantıya bel bağlar ve onu olumlar (Colebrook, 2013: 56).

Anlamın bu oyunu, belirli kurallar uyarınca değil, bütün mümkün kuralları kendisinde kapsayan bir tarz uyarınca oynanır (Deleuze, 2009: 122). Anlamın, diğer boyutlara değil de ifade boyutuna ait olduğunu hatırlarsak ve özün mümkün evrenine ait olduğunu düşündüğümüzde bu oyunda mümkün bü-

tün kuralların ne şekilde bir araya geldiği de anlaşılır. Bu oyunda öz ne işaret edilendir ne de imlenen ve kanıtlanandır. Tersine bu boyutlara ait olan tüm belirlenim, kural ve biçimler askıya alınarak özün belirmesi sağlanır. Askıya alma işlemi özün kendi virtüelliği içerisinde görünmesini sağlar. Deleuze'ün (2006b, 39) bu oyunu virtüelin bir oyunu olarak görmesini bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Anlam, ifadenin bu oyununda, belli bir gösteren-gösterilen ilişkisine dayanmaz. Başka bir ifadeyle anlam; önermede yer alan sözcüklerin üstlendikleri işaretlerin, dışa vurulan inançların ve kanıtlamaya dayalı imlemelerinin dışında olarak ifade oyununda ortaya çıkar. İfade oyununda öz ya da anlam, yersiz-yurtsuzdur. Anlamın yersiz-yurtsuzluğu sadece her tür belirlenmişliğe kayıtsız olma anlamında söz-dizimsel olmasıyla ilgili olmadığı gibi mümkünlüklerin dolayımında kendisini göstermesi anlamında yalnızca varlıksal olmasıyla da ilgili değildir. Anlamın yersiz-yurtsuz olması aynı zamanda etikte görünümünü bulan talebin kibirden uzak olmasına da dayanmaktadır. İşarete dayanan talep özdeşlik iddiasına dayandığı için, imleme boyutunda önermeler ve sonuç arasına konulan "öyleyse" bağlacı belirlenim talebi olduğu için son olarak dışa vurma boyutunda kanaatler bir episteme olarak ileri sürüldüğü için anlamı tahsil etmeye yönelik talebin bu üç türü; anlama ve öze dair bir kibir içerirler. Özneye hakikat sayılıştısını vererek hatta hakikati temellük etmeye girişen bir çabanın ruh hali olarak kibir tam anlamıyla narsistçe bir duygudur (Deleuze, 1998: 37). Bundan dolayı olmalı ki Nietzsche'ye atıfla kibrin karşısına oyun içgüdüsünü koyar. Sürekli uyandırılan ve yeni dünyaları ışığa çıkaran bu güdü, ifade etkinliğini bir tür masumiyet oyunu haline getirir. Özü, mümkünlük evreninde düşünmeye ilaveten masumiyet keyfiyetine sahip olması; bu oyunu, her tür gösterileni bir anlam/öz olarak gören yaklaşımlara olumsuzlukla yaklaşan bir pratik haline getirmez. Tersine, Deleuze (2009: 399) ifade oyunundaki ruhun bu halini bir gülüş, bir şizofren kahkahası, küçük narsizmlerin kaygılarını taşımayan devrimci bir neşe ve bir tür "üst insan mizahı" olarak görür. Kibrin bir eseri olarak işaret edilenin anlam olarak gösterilmesi Deleuze'ün metinlerinde (1998: 59) sapkınca bir işleyiş olarak nitelendirilir. Anlamı modeller altına alma ya da belirli göstergelere bağlı kılma talebi, arzunun belirli bir yere yoğunlaştırılması ve kesintiye uğratılmasından başka bir şey değildir. Böylece bu anlamda anlamın yerli-yurtlulaştırılması düşkünlük ve sapkınlık olarak görülebilir (Buchanan, 2014: 175-176).

Anlama ilişkin talebin etik boyutunu izah etmek için arzunun bilinçdışıdaki seyrinde meydana gelenlerin anlamın içerim edinmesine katkısını konuşmamız gerekir. Deleuze anlamın bilinçdışı karakterde olduğunu söyler (2017, 257-258). Arzunun bilinçdışıdaki işleyişi anlamın karakterine ilişkin birtakım ipuçlarını vermektedir. Bedende bulunan yaşam arzusu, karşılaştığı organları kendi lehine yüksüzleştirmek ve akıntıyı sürekli kılma eğilimindedir. Mutlak

anlamda kaybetmenin habercisi olarak davranan ölüm içgüdüsünün devreye girmesi ise arzuyu tereddütlerle karşı karşıya bırakır. Nihayet, toplumsal beklentilerin devreye girmesiyle arzu bastırılır ya da bunlara uygun bir hal alır. Anlam için konuştuğumuzda durum pek farklı değildir. Algı sağduyunun da etkisiyle kişiliğe, ortak duyunun belirlenimiyle de işaret edilebilir bir şekle kavuştuğunda anlam boyutu bir diferansiyel olarak bilinçdışında kalmakta ama yine düzenleyici faaliyetini sürdürmeye devam etmektedir. Diğer taraftan arzu akışı sürecinde karşılaşılan tereddütler ve onlara kaynaklık eden diziler birer paradoks olarak bilinçdışı oluşturulmaya devam ederler. Buradan hareketle ifade oyununun bir bilinçdışı oyunu olduğunu söyleyelim. Bu durumda ifade her zaman bilinç düzeyinde gerçekleşen üst düzey bir farkındalığın ve iradenin eseri değildir. Bilinç ve iradenin tümüyle oyun dışı olduğunu söyleyemeyiz ancak irade-dışılığın hem anlamın oluşmasında, hem de anlamın ifade edilmesinde iş başında olduğunu dile getirebiliriz.

Tıpkı bilinçdışı gibi paradoksal bir karaktere sahip olan anlam, ne modellerin altına girmekte ne kiplerle yönlendirilebilmektedir. Anlamın bu karakteri paradoksal dizilerle önermede açığa çıkarılabilir. İşaret edici ve kanıtlayıcı tarzdan farklı olarak ifade oyununun anlamı nasıl ürettiğini ve onu serbest bıraktığını söylemeye hazır gelmiş bulunmaktayız. Deleuze ifadenin bu ayrıcalığını paradokslar üzerinden gösterir. Anlam ve ifade oyunu kendisini paradokslarda açığa vurur. İfade oyununun işleyiş düzlemi paradokslar üzerine kuruludur. Paradokslar, önermelerin kanıtlayıcı tarzda gösterdikleri anlama dair taleplerin hakikiliğine gölge düşürüp anlamın ifade edilen olarak ve tekillikler olarak dizilimlerde olmasını sağlar.

Anlamı varsayarak konuşmaya başlar ve ilk dizilimi ifade ederiz. Ancak bunu ifade etmek için de başka bir dizilimi, bunun için de başka bir dizilimi kurar böylece sonsuz bir ifade kurma hareketiyle karşı karşıya kalırız (Deleuze, 2020: 46). Bu, hiçbir dizinin ya da bileşenin kendi anlamına işaret etmeyeceğini gösterdiği gibi anlamı, işaret boyutuyla talep etmenin sahte bir çaba olduğunu da gösterir. Anlamın tespit edilmesi ve bir çerçeveye kavuşturulması üzerine kurulu olan bu talepte eksiklik arzuya davet edilerek gaye olarak varsayılan anlamın keşfedilmesiyle düşünme uğraşı da bitirilmektedir. Oysa anlam keşfedilecek ve ortaya çıkarılacak bir hakikat olarak değil de sürekli olarak birbirlerini yakınsayan olduğu kadar birbirlerini iraksayan dizilerde beliren olaylar olarak, farklı dizilimlerle ifade edildiğinde anlam üretiminin sürekliliği de sağlanmış olur.

İşaret edici tarzdan farklı olarak ifade etme oyununda anlam tarafsızdır. Bir soru cümlesi gibi ya da bir master olarak davranır. Böylece bir önermenin varlık ve yokluk, olumluluk ve olumsuzluk kipleri askıya alındığında anlam varlık olarak değil olay olarak önermede bulunmuş olur. Böylece "Nitelik açısından, nicelik açısından, ilişki açısından ya da kipsellik açısından karşıtlık içine giren

önergelerin anlamları aynı kalır. Çünkü bu bakış açıları işaret-etmeyle ve onun şey-durumlarınca gerçekleştirilmesi ya da doldurulmasının çeşitli yönleriyle ilgilidir. Anlamla ya da ifadeyle değil" (Deleuze, 2020: 51). Böylece ifadede işaret sistemine ait olan tüm bu eklentiler askıya alınır.

Deleuze, anlamın ortaya çıkması için askıya alınması gereken tüm bu eklentilerin izahını toparlamak için İbn Sînâ'nın öze ilişkin düşüncelerine yer verir: Özün üç hali birbirinden ayrıdır. Öz genelliği içinde düşünülüğünde evrensel-dir. Tek tek şeylerdeki karşılığı açısından tekildir. Ama bu iki hal özün kendisi değildir. Öz bu iki halden de ayrıdır. Söz gelimi canlıyı düşündüğümüzde canlı, canlı olmaktan başka bir şey değildir (Deleuze, 2020: 53). Deleuze'ün İbn Sînâ'ya atfen söylediği bu düşünceler İbn Sînâ'nın *Kitâbu'ş-Şifâ: Mantığa Giriş* isimli eserinde geçer (2013: 58-60). İbn Sînâ'nın bu ifadeleri paradoksların anlaşılmasına önemli bir katkı sağlar. Deleuze'ün İbn Sînâ yorumuna göre tekillik-tümellik, olumluluk-olumsuzluk, olumsuzluk-zorunlulukluk kip ve ilişkileriyle kurulan dizilimlerin özü ya da anlamı bu eklentilerden kayıtsız olan halindedir. Kayıtsızlık mümkünlüğü ifade eder. Mümkünlüğün dizilerin kurulması üzerinde edilgen bir derecede olduğunu söyleyemeyiz. Bilakis kayıtsızlık ya da mümkünlük hali; bir taraftan oluşan kategorileri, işaretleri ve imlemeleri yıkmakta diğer taraftan ise tekillikleri yersiz-yurtsuzlaştırmakta ve onları tekrar dağıtarak düzenleyici bir faaliyeti devam ettirmektedirler.

Lévi Strauss'ın da vurguladığı gibi aslında anlamın evrensel ve bireysel gibi farklı kip ve ilişkilerde varoluşa geçebilmesinin bizatihi nedeni onun hiçbirisi olmamasından kaynaklanır. Dahası anlam, kendisini ifade etmek üzere kurulan dizilere oranla sürekli bir fazlalık olarak bulunmaktadır (Lévi-Strauss, 2011: 49). Anlamın ortaya çıkmasını sağlamak için paradokslara olan ihtiyacımızın sebebi, sadece anlamın niceliksel fazlalığından kaynaklanmamaktadır. Bu şekilde olsaydı, anlamın lehine sonsuza değin daha çok dizi oluşturmak yeterli olabilirdi. Anlamdaki fazlalık niceliksel bir fazlalık olmaktan ziyade farklı kip, nitelik ve ilişkiye kaynaklık edebilen virtüel karakterinden dolayıdır. Farklı kip ve ilişkilerle dizilimlerin oluşturulması bir taraftan anlamın yayılabileceği sathı gösterirken, diğer taraftan anlamın kayıtsız kalabileceği ve askıya alınabilecek eklentilerin anlaşılmasını ve buna binaen anlamın belirmesini sağlar.

Sonuç

Deleuze'ün felsefesinde anlam, önergeler ya da bileşenleri tarafından işaret edilen değildir. Gösteren ve gösterilen arasında özdeşliği varsayan işaretler cisim ve cisim benzeri şeylere yapılır. Oysa anlam, bir cisim olmadığı gibi gerçekte bir

elde edilen neticeler öncüllere bağlı olarak gelişirler. Oysa anlam her tür koşuldan bağımsız olarak önermede yer almaktadır. Son olarak, anlam kişinin arzu, hayal ve bellek gibi izlenim ve tasarımlarının etkisiyle oluşan bir inanç da değildir. Çünkü inançlar süregelen bir ben fikrini gerekli kılarken, anlam kişiden bağımsız olarak oluşlarını sürdürürler.

Anlam, Deleuze açısından, olay olup dizilerin ifade boyutunda ortaya çıkarlar. Deleuze "olay" kavramını izah etmek üzere Stoacı fiziğe başvurur. Buna göre evrende cisimler (şeyler), gerçekte cisim olan nitelikler (şey-durumları) ve olaylar vardır. Cisimler ve onlardaki niteliklerin birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri sonucu onlardan yayılan hareketlerin şiddetlenmesiyle yeğinlikler ve tekillikler oluşmaktadır. Deleuze oluşan bu hareket derecelerini olaylar olarak ifade etmektedir. Olaylar ya da anlamlar Deleuze açısından önermelerde/dizilerde ifade edilendir. Anlam varsayılarak önergeler kurulduğunda her bir seferinde bir önceki önermenin anlamı ifade edilmekte ve her bir seferinde anlam nüfuz edilemez olarak kalmaktadır. İfade edilen olarak anlam ontolojik olarak öze denk gelir. Ancak öz olması, tanımlı, evrensel ve tümel olması değil, aksine her tür olumluluk-olumsuzluk, tekellik-tümellik, olumsuzluk-zorunluluk gibi kip ve ilişkilere karşı kayıtsız olması anlamına gelmektedir.

Deleuze, anlamın oyunla birlikte yüzeyde belirmediğini söyler. Anlam ile ilgili olarak oyunun söz-dizilimleriyle ilgili işlevi, onun her tür neden-sonuç, tanıtlama, işaret etme ve dışa vurma gibi belirlenmişliği ifade eden ya da bu minvalde vuku bulan işleyişin dışında olarak, anlamı kayıtsızlığı içinde düşünmeyi sağlayan pratiklerle ifadelerin kurulmasıdır. Tersine çevirme ve paradokslar kurma oyunu, sık olarak Deleuze'ün dikkat çektiği ifade oyunlarının başında gelir. Deleuze'ün düşüncesinde, narsistik bir edayla ve kibirli bir ruh haleti içerisinde hakikati sahiplenici bir tarzda anlama yaklaşılmaz. Bu da ifade oyununu, sadece söz-dizinsel olarak görmenin ötesine taşıyarak, etik, psikolojik ve başka tür görünümleri açısından da değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Buchanan, I. (2014). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Ödipus'u*, (Çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan), Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Colebrook, C. (2013). *Gilles Deleuze*, (Çev. Cem Soydemir), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Deleuze G. (2009). *İssız Ada ve Diğer Metinler ve Söyleşiler 1953-1974*, (Haz. David Lapoujade), (Çev. Ferhat Taylan & Hakan Yücefer), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G. (1998). *Nietzsche ve Felsefe*, (Çev. Sertaç Canbolat), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2006b). *Kıvrım Leibniz ve Barok*, (Çev. Hakan Yücefer), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2013). *Spinoza ve İfade Proplemi*, (Çev. Alber Nahum), İstanbul, Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2017). *Fark ve Tekrar*, (Çev. Burcu Yalım, Emre Koyuncu), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2020). *Anlamın Mantığı*, (Çev. Hakan Yücefer), İstanbul: Notgunk Yayıncılık
- Deleuze, G. & Guattari, Félix (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1 Göçebebilmi İncelmemesi: Savaş Makinası*, (Çev. Ali Akay), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G. & Guattari, Félix (2017). *Felsefe Nedir?*, (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deleuze, G. ve Félix G. (2014). *Anti-Ödipus Kapitalizm ve Şizofreni 1*, (Çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yiğitalp), Ankara: bs Yayınları,
- Deleuze, G. (2006a). *Bergsonculuk*, (Çev. Hakan Yücefer), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Derrida, J. (2008). *Khôra*, (Çev. Didem Eryar), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Fink, E. (2010). *Bir Dünya Sembolü Olarak Oyun*, (Çev. Necati Aça), Ankara: Dost Kitabevi.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*, (Çev. Veli Urhan), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*, (Çev. Kaan H. Ökten), İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.
- Heidegger, M. (2015). *Metafizik Nedir?*, (Çev. Yusuf Örnek), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Holland, Eugene W. (2013). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u Şizoanalize Giriş*, (Çev. Ali Utku, Mukadder Erkan), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Ergün Baylan), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Hume, D. (2017). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, (Çev. Harun Tepe), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- İbn Sînâ (2013). *Kitâbu's-Şifâ: Mantiğa Giriş*, (Çev. Ömer Türker), İstanbul: Litera Yayıncılık
- Lévi-Strauss, C. (2011). "Marcel Mauss'un Eserine Giriş" (Marcel Mauss'un Sosyoloji ve Antropoloji eserinin içinde), (Çev. Özcan Doğan), Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Lukretius (1974). *Evrenin Yapısı*, (Çev. Tomris Uyar ve Turgut Uyar), Hürriyet Yayınları.
- Platon (2014). *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyyüboğlu-M. Ali Cimcoz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2015a). *Sofist*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2015b). *Timaios*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.

Oyunun Eğitsel Değeri

Yusuf Batar*

Özet: Bu çalışmada oyunun eğitsel özellikleri ele alınmaktadır. Oyunla ilgili literatürde bu etkinliğin eğitsel özelliklerine işaret eden hususlar analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde oyunun eğitimin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor kazanımlarının gerçekleşmesinde önemli fırsatlar içerdiği anlaşılmaktadır. İnsanın oyuna eğilimli doğası, çocukluktan itibaren birçok sosyal ve kültürel davranışın oyun ortamında kazanılması, okul derslerinde birçok konunun eğitsel etkinlikler yoluyla işlenebilme imkânı oyunun eğitsel özelliğini ortaya koymaktadır. Özellikle çağdaş eğitim sisteminde öngörülen öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun etkinliklerin düzenlenmesinde oyunlar bize etkili imkânlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Oyun, Zihinsel Gelişim, Duyuşsal Gelişim, Psikomotor Gelişim, Kültürleşme, Sosyalleşme.

Educational Value of the Game

Abstract: In this study, educational features of the game are discussed. In the literature about the game, the points pointing to the educational features of this activity have been analyzed. It is understood from the analysis that the game contains important opportunities for the realization of the cognitive, affective and psychomotor gains of education. The play-prone nature of human beings, the acquisition of many social and cultural behaviors in the game environment from childhood, the possibility of teaching many subjects through educational activities in school lessons reveal the educational feature of the game. Games offer us effective opportunities in organizing activities in accordance with the student-centered education approach envisaged in the contemporary education system.

Keywords: Education, Game, Mental Development, Affective Development, Psychomotor Development, Acculturation, Socialization.

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi FDB/Din Eğitimi, <https://orcid.org/0000-0003-1620-7754>.